

Havadi Gergő – Majtényi György

Haverok, buli, Politikai Bizottság

Vendéglátás, éjszakai élet és luxus a szocializmusban

Újrakezdés a háború után

„Az étterem bejárata egy tükrös ruhatár helyiségbe nyílik, ahol az érkezőket egy falra mázolt erotikus festmény fogadja; egy estélyi ruhás pajzán hölgy felfedett combjait fitogtató pózban. [...] A személyzet között két néger pincér is van” – az iparengedélyek felülvizsgálatára hivatkozva, de valójában az üzletvezető egyik irigyének feljelentése okán, 1946-ban vizsgálatot rendeltek el a Bagdad kávéház tulajdonosával szemben. Az ellenőrök jelentései a kávéház olykor giccsbe hajló szecessziós stílusát alig leplezett ellenszenvvel erkölcstelennek minősítették. Az eljárás végül – hiába tiltakozott a Bagdad „szervezett munkássága”, a ruhatárosok, a zenészek és a „néger” piccolo pincér – a kávéház bezárásával zárult.¹

Közismert, hogy Budapest a kávéházak városa volt. Kevesebbet hangsúlyozott tény, hogy a fővárosban az ezerarcú kávézók mellett a századfordulótól sorra nyitottak a zenés mulatók, a bárók, az orfeumok és a kabarék. A vendéglátóhelyek nemcsak az irodalom, és általában a kultúra fellegrárai voltak, hanem egyben „a duhajság és a szexuális szabadosság” szimbolikus színterei. Ezek a helyek a nyilvánosság sajátos intézményeivé váltak: találkozó- és találkahelyként sajátos, a köz- és a magánszféra között elhelyezkedő félnyilvános teret alakítottak ki.² A háború után színre lépő új elitnek elemi érdeke volt így, hogy ne csak a reprezentatív tereket vagy a sajtót, hanem a vendéglátóhelyeket is az ellenőrzése alá vonja.³

Az új társadalmi rend képviselői nemcsak egyes jelenségek átfogalmazására törekedtek, hanem deklaráltan bizonyos életformák eltüntetésére is. A vendéglátás reprezentatív

1 MOL XIX-G-5 480/1946. 2. d.

2 Szigeti 2002.

3 Habermas a görög demokrácia kapcsán fogalmazta meg a nyilvánosság szerepét: *„Az, ami van, csak a nyilvánosság fényében jelenik meg, csak itt válik minden mindenki számára láthatóvá.”* (Habermas 1993: 53–54.) Emiatt is érdeke a különböző uralmi rendszereknek, hogy a nyilvános szférát visszaszorítsák vagy ellenőrizzék. Sennett a nyilvánosság átalakulását a közélet jelenségei felől jellemezte, vagyis a különböző kifejezőmódokra koncentrált, arra, amiképpen az egyének, csoportok viselkedésükkel, beszédükkel, öltözködésükkel átalakítják a nyilvánosság tartalmát, mindazt, ami látható (Sennett 1998.). Amellett, hogy az uralmon levők időről időre reprezentálták erejüket az alkalomszerűen összehívott, összesereglett tömeg előtt (reprezentatív nyilvánosság), és hogy felügyelték a korabeli médiumokat (manipulatív nyilvánosság), ezeknek az eszközöknek idővel mind nagyobb szerep jutott, és a rendszer képviselői is hamar felismerték ennek jelentőségét.

helyei a háború előtti „bűnös” polgári értékek szimbólumainak minősültek az új rendszer ideológiája szerint, és a Horthy-rendszer társadalmának a milióijét jelképezték.⁴ Az államhatalom erőteljesen lépett fel velük szemben: az államosítások során a kávéházakat, lokálokat bezárták vagy átalakították. Több hagyományos vendéglátóhelyet a munkástömegek igényeire hivatkozva – az államosítás után – italboltként, népbüféként vagy eszpresszóként nyitottak meg.

Bár az államszocializmus időszakában, amint azt a legtöbb korszakkal foglalkozó elemzés kiemeli, a jövedelmi különbségek csökkenésével, az árak és a szolgáltatások egységesülésével mérséklődtek a korábban az egyes társadalmi csoportok életformájában megfigyelhető különbségek, e változások korántsem szüntették meg a társadalmi egyenlőtlenségeket. Az államosított vendéglők üzletvezetői is gyakorta szembesültek azzal a ténnyel, hogy nem minden vendég egyforma, és nem minden helyet ugyanaz a vevőkör látogat. Mint ahogy ebből következően a kávéházak, az éjszakai bárók és a kocsmák funkciója sem ugyanaz. Szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatunk annak az eseménynek, hogy 1953-ban a Reprezentatív Vendéglátóipari Vállalat megkapta a New York kávéház – addig sportszerközpontként hasznosított – épületét, és ismét kávéházat rendezett be ott (Hungária kávéház). Az asztalok mellett ekkor már nem a *Nyugat* szerkesztői vagy „borszínű” kalmárok ültek; ám az mindenki számára látványos kifejezést nyert, hogy a kávéházakat Budapest utcáiról ezúttal sem sikerült eltüntetni.⁵ A legenda szerint a Lapkiadó Vállalat vezetője, aki sajtópalotát akart (kávéházzal), nehezen győzte meg Vas Zoltánt, ám amikor megemlítette, hogy a kávéházat is visszaállíttatná, a funkcionárius rögtön rábólintott, majd megjegyezte: „De csak a kávéház miatt.”⁶

Hetényi Károly piccolo, majd fizetőpincér volt a háború előtt a New Yorkban, ma így idézi meg az egykori kávéházi világot, a híres vendégek alakját, büszkén a személyes ismeretségre, emlékekre: „Kosztolányi egy unalmas fickó volt, aki el volt telve saját magától, és hülye szokásai voltak, mert puha kenyérbelet evett, és hozzá román kávéét ivott, ő nevezte román kávénak, fél deci Puerto Rico-i rum, majd forró kávéval feltöltve a pohár, azt itta a Kosztolányi cukrosan, és puha kenyérbelet evett hozzá. Mindegyiknek volt valami dilije. Az Ady Endre mindig ugyanazt rendelt: lencsefőzeléket safttal (...) A Karinthynak nem volt kedvenc étele, az mindent megzabált, amit elétettek, szóval ő is dilis volt.” Később Hetényi láthatta, hogy a Hungária próbált valamit megmenteni a múltból, és bár a vendégek megváltozott, a kávéház ismét az írók, költők társaságainak székhelye lett, „igaz, már nem volt ugyanaz, mint régen”.⁷ A pesti legenda szerint Aczél György egyszer megunt a Hungária vörös szalonjának békebeli szabadságát, és a hetvenes évek elején bezáratta a New York-Hungáriát. A történet valóság tartalma ellenőrizhetetlen, mindenesetre, az étterem-kávézót ekkor átépítették, és a vörös szalon helyét a ruhatár foglalta el.⁸

Az egyes éttermek, kávéházak, büfék látogatói körének eltérő arculata mutatja, hogy a különböző társadalmi csoportok tagjai hagyományos szórakozási formáikat – ön- és csoportazonosságukat jelképező –, szokásaikat a nyilvános terekben megtartották, s ezáltal újratertették a régi vendéglátást és az éjszakai életet. A jelek szerint az éjszakai mulatók füledt levegőjére is volt igény; a Bagdad például az ötvenes évek végén már

4 Havadi 2006: 320.

5 Ruffy 1965: 226–227. A New York történetéhez lásd: Csapó 1996; Vadas 1996.

6 Saly 2005: 47.

7 Interjú Hetényi Károllyal. Budapest, 2009. március 23. (készítette: Majtényi György).

8 Zelei 2003.

ismét éjszakai szórakozóhelyként működött.⁹ Fokozatosan éledt újjá a vendéglátásban a fogyasztói igények szerint differenciáló szemlélet. A szocialista „vendéglátóipar” vezetői hamar belátták, hogy nem minden helyet ugyanaz a vendégkör látogat; ebből következően a kocsmák, bárók, kávéházak, éttermek küldetése sem ugyanaz.¹⁰ A fővárosban a minőségi kiszolgálást, az „elit” vendéglátást az '50-es évek közepétől újra megnyitó Múzeum, illetőleg az Astoria kávéház és a Gundel képviselte, amelyek formavilágukban őrizték a háború előtti hagyományokat. A legnívósabb vendéglőknek is kötelezően biztosítaniuk kellett üzemi étkezési lehetőséget, legalább kétfajta menüvel. A korabeli panaszokból kitűnik azonban: mindent megtettek annak érdekében, hogy ezt a szolgáltatást minél kevesebben vegyék igénybe.¹¹

Kommunista gourmand-ok

„Amikor ott voltak a külföldi vendégek, vagy például megyei párttitkárok, akkor minden szordíróban [csöndesen] ment, a zene csak aláfestés volt. Am utána, ha magukra maradtak, volt, hogy a Dobi elvtárs – aki akkor az államelnök volt, négykézláb járt, annyira leitta magát”¹² – emlékezik vissza egy pincér a szocializmus kori protokollrendezvények hangulatára.

A mindenkori eliteknek a társadalomtudósok hagyományosan nagy szerepet tulajdonítanak a társadalmi jelenségek alakításában. Ez a szerep azonban nem abból ered, hogy e csoport maga invenciózus, kifinomult vagy előkelő volna, hanem az elit uralmi helyzetéből következik, abból, hogy az anyagi javak, források jelentős része felett rendelkezik. Az uralkodó elitek saját(os) szokásaik, életvitelük kialakításával, kitüntetett helyzetükből adódóan, mintát mutathatnak a társadalom egészének. A társadalomtudósok különböző képeket vizionáltak arról, hogy az elit szokásai miképpen terjednek el a társadalomban. Többen e szokások áradásában a fel-, le- és kicsapó hullámok erejét vélték látni, amelyek fokozatosan simulnak el a víz felszínén, s válnak eggyé a környezetükkel, és eközben a partot is átalakítják. Gabriel Tarde úgy vélte, hogy a változások hullámai mindig az elitektől indulnak.¹³ Az úgynevezett leszivárgás tézis szerint – Georg Simmel például a divat jelenségeit elemezve láttatta így a társadalom működését – a felsőbb társadalmi csoportok, midőn új mintát alakítanak ki, a régit mintegy „leadják” az alsóbb „osztályoknak”. Más szögből nézve a jelenséget, megfordul az ok-okozati viszony, hiszen ha más társadalmi csoportok is követni kezdik az elit szokásait, akkor az elit tagjai amiatt kényszerülnek a változtatásra, hogy ismét megkülönböztessék magukat a többségtől.¹⁴

A luxust szükségtelennek látjuk, de nem feltétlenül funkciótlan¹⁵, jóllehet kezdetben a legtöbben öncélú jelenségnek gondolták. Max Weber még úgy vélte, hogy a luxus elutasítása volt az egyik oka annak, hogy a kapitalizmus hajnalán gyarapodásnak indulhattak

9 Budán ekkor a Bagdadban, a Sanghaiban és a Zöldfa étteremben nyílt lehetőség esti mulatozásra. (Gundel – Harmath 1979: 48.) A negyvenes-ötvenes évek fordulóján a legnépszerűbb éjszakai kávéházak közé tartozott az Andrassy úti Savoy és az Abbázia. Erki 1996: 59.

10 Havadi 2006: 347.

11 Havadi 2006: 338–339.

12 Károvi Tamás-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 857. sz. 17–18.

13 Tarde 1903; Zsolt 2007: 11–14.

14 Simmel 1973: 476., 479.

15 Sombart 1998: 30.

a nemzetek.¹⁶ Mások viszont a fogyasztási szokások szempontjából vizsgálták a luxust, és azt feltételezték, hogy ösztönzőleg hatott a társadalmi csoportokra és az egyénekre. Éppen az egyes társadalmi csoportok reprezentációs szándéka teremtette meg ugyanis annak az igényét, hogy a fogyasztásban a minőségi szempontok uralkodhassanak. A polgárosodás korszakában az arisztokrácia kifinomultságát, vonzó életstílusát próbálták meg többen is utánozni. Richard Sennett a narcizmust egyenesen „*a modern idők protestáns etikájának*” nevezte.¹⁷ Kérdés, hogy a luxus és az ebből következő fogyasztói célok miként nyilvánulhattak meg a szocializmusban, egy ellenségesnek látszó ideológiai, politikai környezetben.¹⁸ Erre a válasz alighanem az egyének narcisztikus hajlamaiban rejlik. Amint Richard Sennett megfogalmazta, „*a narcizmus azt az illúziót kelti, hogy ha valakinek van egy érzése, akkor azt manifesztálnia is kell – minthogy a »belső« végül is abszolút valóság*”.¹⁹ Ha valaki életstílusával jelezte, hogy megfelel a közösség elvárásainak, akkor saját maga előtt igazolta, és a többiek szemében is erősítette a pozícióját. Történetünkben, az új rendszer születésének hajnalán, alapvető kérdés volt, hogy a hatalmat magához ragadó csoport miként viszonyul a régi elit hagyományaihoz, milyen mintákat követ és mutat fel a társadalom többi csoportjának, akik felett uralkodni kívánt.

Kezdetben élesen elvált egymástól a vendéglők, eszpresszók, kocsmák, mulatók nyilvános világa és az uralmi elitnek ugyancsak a háború előtti hagyományokhoz igazodó, ámde a nyilvánosság elől elzárkózó életvitele. A legfelsőbb pártvezetés tagjai részére az ötvenes években a Béla király úti vendégházban tartottak közös „csapatépítő” vasárnapi ebédeket.²⁰ A területen a központi vezetőség már 1945-ben lefoglalt egy grófi villát hétvégi üdülőnek.²¹ Az épületet hatalmas park övezte, ahol a kádergyerekek is kikapcsolódhattak. A közös ebédek alkalmával a fehér asztaloknál ült családjával a párt és a kormány valamennyi prominense. Ezeken a rendezvényeken szinte kötelező volt a részvétel, hiszen rendre megjelent a vendégházban Rákosi Mátyás is.²² Neki és a feleségének külön terítettek, ők a kertben álló külön kis épületben étkeztek. A főépületben a nagyszatnál azonban együtt ebédelt a többi kommunista méltóság, Farkas Mihálytól kezdve egészen Kádár Jánosig.²³

16 Weber 1982: 268–270.

17 Sennett 1998.

18 A luxus kulcsot jelenthet a szovjetrendszerek értelmezéséhez is. Jukka Gronow a sztálini rendszer működését írta le az elitnek a luxusjavakhoz való viszonya alapján. A sztálinizmus eszerint a harmincas években kísérletet tett arra, hogy olyan fogyasztási kultúrát teremtsen, amelyik legalábbis riválisa a nyugatinak. A kormány minisztereket küldött Amerikába felfedezőútra, majd ennek eredményeképpen tömegesen gyártottak bizonyos luxuscikkeket, például csokoládét, kaviárt, pezsgőt, parfümöt. Gronow a szovjet stílusú luxustermékeket a Nyugatot és a régi orosz elit szokásait utánozó giccsnek tekinti. Ezek ugyanis finomabb, drágább áruk tömegesen gyártott, olcsóbb utánpótlói voltak. Az elit tagjai e cikkek tömeges gyártásával próbálták az állampolgárok előtt a rendszert legitimálni. A fogyasztás terén azonban csak jelképes eredményeket tudtak felmutatni. Ilyen volt például az, hogy míg a harmincas években – a szerző szerint – egy gyári munkás az Egyesült Államokban elvéve sem fogyasztott kaviárt vagy pezsgőt, addig szovjet kollégája elvileg megtehetette ezt. Gronow 2003: 33., 145–152.

19 Sennett 1998: 356–360.

20 Hegedüs 1985: 137–138.

21 Kállai 1984: 208.

22 Kövér 1998. 119–120.

23 Pütkösti 1996: 324.

Kállai Gyula egy vasárnap itt látta baráti hangulatban kártyázni a *négyesfogat*²⁴ tagjait: „Husznegyezték. Köztük volt Rákosi is, aki valahányszor bankot ütött, sohasem felejtette el bemondani: – Már Marx megmondotta: a pénzügyekben nem ismerünk tréfát.”²⁵ Több jel mutat arra, hogy a pártvezetők nem feledkeztek meg a háború előtti világ hagyományairól, saját korábbi szokásaikról. Ha mulatoztak, néha nótára is gyűjtöttek. A pártvezetésbe református lelkészcsaládból érkező Losonczy Géza például, visszaemlékezések szerint, nemcsak a zoltár-, hanem a magyarnóta-éneklésben is jeleskedett. Egyik legkedvesebb nótája a „Tejben fürdik az én rózsám, ha felkel” volt.²⁶ A közös poharazgatások alkalmával a funkcionáriusok többnyire cigányzenészekkel húzták el kedvenc nótáikat, majd a talpalávalót. A mulatozásnak ezt az oldottan elvtársias módját „cigányozásnak” is nevezték.²⁷

A Kádár-korban megszűntek ezek a rendszeres hétfégi találkozások. A Központi Bizottság (KB) és a Politikai Bizottság (PB) tagjai a VI. kerületben, a Munkácsy Mihály utcában lévő pártüdülőben étkeztek.²⁸ (Az épületben volt egy protokollszoza is, ahol az elegánsabb fogadásokat tartották.) Kádár János hétköznap rendszeresen itt vacsorázott, szombat-vasárnap pedig ebédelt a feleségével.²⁹ Jellemző a Kádár-rendszerre, hogy a közös ebédeket a hétköznapokra tolták át, és eltávolították a funkcionáriusok magán-szférájától. Az úgynevezett „PB-ebédeket” mindig a Politikai Bizottság ülése után tartották meg. Gáspár Sándor elbeszélése szerint ez „*levezetője volt annak a feszültségnek, ami a PB-ülésen felhalmozódott.*” 1958-ban néhány társaságkedvelő funkcionárius közös találkozókat szervezett Leányfalun³⁰, ahogy Gáspár Sándor emlékezik: „*egy időben meghonosítottuk, hogy napirend nélkül leülünk és beszélgetünk.*” Kádár azonban ezeket „terméketlennek” találta, és alapvetően az ő elzárkózásán múlt, hogy nem lett folytatásuk.³¹ Az uralom mindinkább professzionalizálódott, és az elit baráti, ismerősi társaságokból bürokratikus hivatás- és szokásrenddé vált.

A Munkácsy utcában az étteremnek menzahangulata volt, ám a luxus és a kulináris élvezetek iránti vágy nem enyészett el a funkcionáriusokban. Szűkebb baráti társaságokban hódoltak így szenedélyeiknek. Onódy Lajos a Kádár-korban – a szolgáltatások területén monopolhelyzetben lévő állami cég, az Éttermi és Büfévállalat vezetőjeként – a nekik tett szívességek révén vált az állami és pártvezetés bizalmasává. Ünnepeyes alkalmakkor értékes italokkal lepte meg az *elvtársakat*, például Biszku Bélát vagy Gáspár Sándort, és ezüsttálcán küldött nekik hidegtálat (a tálcát nem kellett visszaadniuk). Mackó és Diana néven szűk körű vadásztársaságokat alapított a számukra. A társaság törzshelye a Kígyó utcában a Mézes Mackó pincehelyisége volt. Legendák szóltak, sokszor alaptalanul is, a hétköznapi emberek számára láthatatlan világról, az Onódy felügyelete alá tartozó mulatóhelyeken és vadászházakban tartott orgiákról.³²

24 Az ötvenes években közéjük Rákosi Mátyást, Révai Józsefet, Farkas Mihályt és Gerő Ernőt sorolták.

25 Kállai 1984: 208.

26 Kövér 1998: 199.

27 Zoltán 1996: 88.

28 MOL M-KS 288. f. 37/385. d.

29 Berecz 2003: 305.

30 A festői Dunakanyarban, különösen Leányfalun divatos lett a funkcionáriusok körében az ingatlan- vagy üdülőszerezés, például Czinege Lajos is itt telepedett le. Emellett a Balaton környéke (Badacsony, Balatonaliga, Balatonvilágos) vált az üdülni vágyó és „ingatlanbefektető” káderek célpontjává.

31 Gáspár Sándor-interjú. OSZK Történeti Interjúk Tára. 149.

32 Tischler 2004: 251.

Étek, ital, protokoll

A korban a Gundel étterem bonyolította le a párt és a kormány protokolláris rendezvényeit. Az étterem a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Minisztertanács, az Elnöki Tanács, az Országgyűlési Iroda és a Külügyminisztérium protokollosztályaitól vehetett fel rendezéseket. E rendezvényeket többnyire az étterem elegáns különtermeiben tartották, esetenként az Országház épületében vagy a Külügyminisztérium Vendégházában, de a Gundel gárdája főzött és szolgált fel a követségek, kereskedelmi kirendeltségek fogadásain, az április 4-ei, május 1-jei ünnepségeken, a színházakban rendezett díszelőadásokon és a különvonaton, hajón, vadászatokon szervezett fogadásokon is. A forradalom napjaiban a Gundel személyzetének egy részét a Parlamentbe rendelték, hogy ők lássák el élelemmel az épületben rekedt *elvtársakat*.³³

A fogadások alkalmával különleges ételeket kóstolhattak az újsütetű politikusok. *„A főúri csemegének számító fekete és vörös kaviárt akkor kezdtük ízeltetni, s be kell vallanom, kezdetben nem valami sokra becsültük. A különböző füstölt halakat sem. A vörösre főtt rákuktól pedig egyenesen megborzongtunk. Vas Zoltáné az érdem, hogy megtanított bennünket, hogyan kell a rák farkát kihúzni, a lábait, az ollóit letörölgetni, vörös páncéljától megtisztítani, s az elöbukkanó hófehér húsát elfogyasztani. Nem kevés tiszteletet ébresztett a fácánkakasszült sem, mely eredeti tolldíszében, szinte felrepülésre készen, ékeskedett a húsostálcák közepén”*³⁴ – idézi fel könyvében a parlamenti fogadásokról őrzött kulináris emlékeit Kállai Gyula. Somogyi László, aki az ötvenes években a Gundelben dolgozott, meséli e fogadások szereplőiről: *„Általában normálisak voltak, akitől tartani kellett nagyon, az Farkas Mihály volt, ő egykettőre elintézte az embernek, hogy bevonultassák katonának, szóval óvatosak voltunk. Tőlünk ugyan senkit nem vittek el, de ennek biztos volt valami alapja.”*³⁵

„A [kiemelt] fogadások a belső Gobelín teremben voltak, ahová csak a KB-tagok mehetnek be” – emlékezik Pár Gyula mesterszakács, egykori Gundel-konyhafőnök – (...). *Én kimondottan a Brezsnyevre emlékszem, aki a magánéletben egy közvetlen emberke volt. Természetesen tolmácon keresztül [beszélgettünk], egy föltött báránycombból készült hidegtálat és gerincet mutattam be neki, és ahogy elmondtam mivel és hogyan [készítettük], hát ő azonnal megkóstolta és külön gratulált, hogy ez nagyon jó volt.”*³⁶ Károvi Tamás így idézi fel a protokollfogadásokon szerzett emlékeit: *„Amikor odajöttek a nyugati nagykövetek, Losonczi elvtárs asztali fehérét kért, amit a közérthben lehetett kapni, legolcsóbb borként, miközben ott voltak a minőségi borok. De akkor azt kellett neki kihozni. [...] Sőt, emlékszem a Benkei elvtárs, az akkori belügyminiszter³⁷ egyszer kiborult, mert nem volt asztali fehérbor a fogadáson. Ő attól tartotta magát proletárnak, hogy a mosogatónőtől az igazgatóig mindenkivel kezét fogott, ő ettől volt demokrata. De közben a mosogatónő olyan rossz helyiségben dolgozott, hogy nem kapott levegőt, és amikor ez szóba került, hogy szükséges lenne oda egy ventilátorra, ő azt mondta erre: »Nem, nincs rá pénz!«.”*³⁸

A társas vadászatokat követő vacsorákon szintén a Gundel étterem személyzete szolgáltatta az ételt és az italt. Az egykor gundeles, később Hunguest Hotels vezérigazgató-helyettes, Marton Károly felszolgált ezeken az eseményeken: *„Gasztronómiai kommandónak*

33 A jelentés tanúsága szerint két fő vett részt a forradalomban. Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1961. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 9.

34 Kállai 1984: 271.

35 Interjú Somogyi Lászlóval. Budapest, 2009. március 18.

36 Pár Gyula-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 855. sz. 33.

37 Benkei András 1963 és 1980 között volt belügyminiszter.

38 Károvi Tamás-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 857. sz. 23.

hívtak minket, nem ismertünk lehetetlent, volt, hogy egy szüreti mulatság alkalmával egy fél hegyoldalt elbontattak nekünk, csak hogy megoldjuk a szervírozást."³⁹ Pár Gyula mesterszács visszaemlékezése szerint 1972-ben Fidel Castro látogatásakor⁴⁰, akárcsak egy titkos hadműveletben, személyzetével és felszerelésével együtt dzsippel, illetve katonai helikopterrel szállították ki a telki vadászházba, ahol a kubai kommunista vezér vendégeskedett.⁴¹ A vadászaton sohasem az éppen elejtett vad került az asztalra. „Ott nem az volt, hogy na, majd lőnek valamit, és abból majd csinálunk valamit. Hanem itt legtöbbször, ha volt egy szarvaspástétom vagy vadsertéspástétom vagy fácángalantin vagy valami, akkor ezeket már a Gundelban elkészítettük (...) nem volt szabad, hogy golyó vagy sörét legyen az ételben, és ezért hálós fácánokat dolgoztunk föl, hogy ne legyen benne sörét – ez esztétikailag is, meg hát politikailag is kényes lett volna, és ezeket mind mi vittük, és csak ott föltáltuk.” Előfordult, hogy a párt- vagy állami vezetőket a Gundel személyzete külföldre is elkísérte⁴², és fogadásokat adott a vendéglátó ország vezetőinek tiszteletére, vagy csak azért, hogy biztosítsa a hazai konyha ízeit az egzotikus ételektől idegenkedő funkcionáriusok számára. Pár Gyula a hetvenes években magas rangú magyar delegációk kísérijeként többször külföldre utazhatott, így ott lehetett Losonczi Pál néhány egzotikus afrikai útján is.⁴³

A kötetlenebb hazai fogadások hangulatát képzett muzsikusból verbuvált állandó cigányzenekar alapozta meg. A Gundel műsorainak pártszerűségét a népi ellenőrök elvileg folyamatosan ellenőrizték.⁴⁴ A politikai elit sokáig kizárólag a cigány- és a népzene kultiválta. Ezeket a zenekarokat akkor is finanszírozták, ha a fellépések ráfizetések voltak.⁴⁵ A Gundelhez hasonló, kiemelt „osztályon felüli” éttermekben, így a Rózsadombban vagy a hármashatárhegyi vendéglőkben is állandó „népi” zenekarok játszottak. A munkáshatalom funkcionáriusainak több mint százéves primás tradícióra visszatekintő családok sarjai húzták el kedvenc nótáikat – hasonló magas színvonalon, mint ahogy e családok korábbi generációi a háború előtti méltóságokat szórakoztatták.

39 Interjú Marton Károllyal (Budapest, 2008. november 6.).

40 Castro 1972. május 30. és június 6. között Kádár János meghívására Magyarországon vendégeskedett és egy vadászaton is részt vett. <http://galeria.fn.hu/3/1176/> Utolsó lekérdezés: 2009. március 24.

41 Interjú Pár Gyulával. Készítette Havadi Gergő, OHA 2006. 855. sz. 31.; 33. A szöveg második felében az ő visszaemlékezéseivel részletesebben is foglalkozunk.

42 Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1969. november 14. ÁBTL O-20004/3. 9.

43 Interjú Pár Gyulával. Készítette Havadi Gergő, OHA 2006. 855. sz. 34–35.

44 Az ötvenes évek végétől a Gundel zenekart a korszak leismertebb primásai vezették, a zenekari partitúrákat Rigó Gábor karmester válogatta. 1963-ban Ifj. Lakatos Tóni irányította az együttest. Apja, Lakatos Sándor mellett ő is azon kevés kiváltságos művész közé tartozott, akik huzamosabb ideig „hivatalos kiküldetésben” külföldön léphetett fel. Többek között Tokióban, a Mikádó lokálban is játszott zenekarával. A Gundelbe a zenészeket rendszerint az Országos Szórakoztató Központ (OSZK) közvetítette ki. Átlagosan, 1963-ban 72,50 forint átlagos órabérézésben részesültek, ami a korszakban (a borraival együtt) kiemelkedő egzisztenciát biztosított számukra. Jegyzőkönyv a Gundel étterem műsorellátás tárgyában lefolytatott vizsgálatról. Vizsgált időszak: 1962. január 1-től 1963. március 31-ig. MOL XVII-2-a-13t-VI-94/II/1963. 189. d.

45 Jegyzőkönyv jelentése a Rózsadomb étterem zenezolgáltatásáról: „Mivel az étteremben működő zenekar működtetése ráfizetéses, a vállalat részéről már felmerült az a gondolat, hogy csak szombat és vasárnap este szolgáltatnak zenét. Egyelőre azonban ez nem megoldható, mivel az IBUSZ rendszeresen külföldi csoportokat étkeztet az étteremben, akik magyar népi zenét kérnek.” MOL XVII-2-a-13t-VI-94/II/1963. 189. d. 339.

A „terrorelhárítás” és a Gundel

A Gundel éttermet az Országos Idegenforgalmi Szálloda és Éttermi Vállalat (később: Hungária Szálloda és Éttermi Vállalat, közkeletű nevén HungarHotels) felügyelte. A vállalat igazgatása alá tartozott még a Gundelen kívül a Rózsadomb és a Hármashatárhegy étterem⁴⁶, és később az „Alabárdos”-t is ideutalták.⁴⁷ A hatvanas évek második felében a Margitszigeti Nagyszálló éttermében, valamint a Citadella étterem különtermében tartottak még kormányfogadásokat.⁴⁸ Ezek számítottak a legelőkelőbb helyeknek a korban.

A Gundel „önelszámoló egységként” működhetett, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy érdekeltté vált bevételeinek növelésében. Fő bevételi forrását valójában nem a protokollrendezvények, hanem az úgynevezett „átmenő vendégforgalom” adta. Sok nyugati turista látogatott el ugyanis a híres étterembe. Az étterem vezetői ennek megfelelően építették fel a vállalat „üzletpolitikáját”. A nyári hónapokban, amikor megsokszorozódott a forgalom, felduzzasztották a személyzetet, a szezon végén azonban elbocsátották az alkalmazottak jó részét, mivel a téli hónapokban alig volt vendég. A belügyeseknek így nem kis gondot okozott, hogy ellenőrizték a szezon kezdetekor jóformán válogatás nélkül, munkaközvetítő, újsághirdetés stb. útján felvett személyzetet.

1961-ben állambiztonsági tiszték tekintették át az étterem „káderhelyzetét”⁴⁹; a személyzet általánosságban alkalmasnak találtatott a reprezentatív feladatok ellátására. „A terror-diverzió elhárítás ütközéssége a raktár és a szállító dolgozók kivételével megfelelő” – fogalmazott a belügyi jelentés szerzője. Jellemző a korra, hogy az állambiztonság „a vállalat dolgozói és a rendezvényekre más vállalattól bevont szakácsok, felszolgálók között” huszonkét fővel tartott valami módon „kapcsolatot”, közülük két főt informátorként, húsz főt ún. társadalmi kapcsolatként tartottak számon. Rajtuk kívül három „hivatalos kapcsolata” volt az étteremben a belügynek ekkor.⁵⁰ E tényt persze árnyalja, hogy a „kapcsolatok” a Gundelben a jelek szerint átaludták a hidegháború melegkonyhai évtizedeit.

A belügyi vonal, amely a reprezentatív éttermekben „rombolás- és merényletelhárításért” felelt, alig-alig tudott a felettesek felé valami eredményt felmutatni. A korabeli jelentések megemlítik például, hogy Novotny csehszlovák elnök látogatásakor „egy egész kötözött sonkát romlott, egészségre ártalmas állapotban” találtak, valódi szabotázs azonban nem árnyékolta be az étterem életét.⁵¹ Nemcsak a Gundel tartozott a „rombolás és merénylet elhárítás céljából kiemelt vendéglátóipari objektumok” közé, hanem a belügyesek mindazokat a vállalatokat fokozottan felügyelték, amelyek ételei, italai, süteményei felbukkanhattak a protokollrendezvényeken. A hatvanas évekre így az állambiztonság látókörébe került a Vörösmarty cukrászda, a Pannónia Éttermi és Büfé Vállalat, a Puskin utcai Hidegkonyha, valamint a Fővárosi Ásványvíz és Jégipari Vállalat Margitszigeti Töltőüzeme is.⁵²

A Gundelt sajátos milió vette körül, az egyik állambiztonsági jelentés szerzője így tárja elénk e mikrovilágot „A vállalat környékén élénk és nagy a forgalom. A közelben lévő állatkert, s a

46 Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1961. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 8.; Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1969. november 14. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 21.

47 Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1969. november 14. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 9.

48 Határozat. Budapest, 1968. szeptember 9. ÁBTL 3.1.5. O-20004/1. 4.

49 Jelentés. Budapest, 1961. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 9.

50 Jelentés. Budapest, 1961. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 9.

51 Jelentés. Budapest, 1961. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 11.

52 Határozat. Budapest, 1968. szeptember 9. ÁBTL 3.1.5. O-20004/1. 4.

távolabbi szórakozóhelyek vonzzák a tömegeket. A környéket látogató tömegek igen vegyes összetételűek, különböző nemzetiségű turistáktól kezdve a hazai rétegződés minden képviselője megfordul a környéken.” A protokollrendezvények alkalmával „a járókelők széles sort képezve” nézték meg maguknak a fekete autóikkal a Gundel elé érkező hatalmasságokat. Fejtorést okozott az állambiztonsági tiszteknek az is, hogy nem messze innét „Vidám Park, Cirkusz, söröző központtal” egy huszonöt-harminc főt számláló galeri ütötte fel a fejét, és tágította a szocialista erkölcs hivatalos értelmezését.⁵³

A belülegeseknek biztosítaniuk kellett a Gundel étterem környékét; az egyik operatív jelentés szerzője a következőképpen összegezte az „objektum” védelmét célzó intézkedéseket: „A vállalaton belüli rendezvények op. [operatív – a szerző] biztosításának fokozása céljából felvettük a kapcsolatot a XIV. ker. kapitányság vezetőjével. Megbeszéléseink alapján a vállalat környékén mozgó hálózatukat [fagylaltos, utcaseprő stb./] terrorelhárító feladattal bízzák meg, hogy tanulmányozzák a Gundelhez bejáró személyek összetételét, magatartásukat, esetleges ellenséges szándékokat derítsék fel. A tapasztalatokról kölcsönösen tájékoztatjuk egymást.”⁵⁴ Mai fejjel nehéz elképzelni a fagylaltos vagy utcaseprő hálózati embereket, amint a terrorveszély elhárításán dolgoznak, és a Városligeti-tó partjáról figyelik a járókelőket. A kor szürreális világába azonban, ahol az étterem felváltva szolgálta ki a nyugati vendégeket, a turistákat, a külföldi országok diplomatáit, valamint a párt korifeusait, e jelenség jól illeszkedett.

A Gundel életében valójában a legutolsó szempont volt „a terrorelhárítás”. A rendszer hidegháborús doktrínájának való megfelelés paravánja mögött zavartalanul virágozhatott fel a háború előtti hagyományokra építő vendéglátó kultúra, amely észrevétlenül bár, de egy fedél (kupola) alá hozta a Gundel kulináris élvezeteknek hódoló honi és külföldi híveit. A Gundelt 1973 decemberében általános felújítás és átalakítás miatt bezárták. Dolgozóit különböző éttermekben, szállodákban, többségüket a Gellért Szállóban helyezték el. Ettől fogva „a házon belüli és kívüli magas szintű állami és protokolláris rendezvények” lebonyolítását egy másik patinás hely, az ugyancsak a HungarHotelshez tartozó Gellért Szálló étterme vette át, a szükséges eszközökkel együtt.⁵⁵ Az államvédelem a Gellért Szállóban is megtette így a szükségesnek vélt operatív intézkedéseket. A Gundelt 1980 nyarán részleges üzemeltetéssel megnyitották, azonban ekkor még javában tartott a felújítás.⁵⁶ A protokolláris rendezvények csak 1981. január 1-jével térhettek vissza a városligeti épületbe. Az étterem mellett átadták a többi helyiséget is: a kongresszusi terem mellett hat különterem, kerthelyiség, fagylaltozó, bár és ételbár fogadta a vendégeket.⁵⁷

Valutáért luxust

1980-ban a Belkereskedelmi Minisztérium illetékesei arról döntöttek, hogy átalakítják a vendéglátóipar szervezetét. A Gellért Szállót 1981 januárjától a Danubiusz Vendéglátó és Gyógyfürdő Vállalat felügyelete alá utalták. Ezzel egy időben a Gundelt az 1981. december 1-jén megnyitó Fórum Szálló Területi Igazgatóságához csatolták, az Alabárdos étteremmel együtt.⁵⁸ Az intézkedés hátterében az állt, hogy a vendéglátás és az idegenforgalom fő

53 Jelentés a Gundel Vállalat környékének operatív helyzetéről. Budapest, 1962. augusztus 1. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 14.

54 Jelentés. Budapest, 1961. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 12.

55 Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1980. október 28. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 25.

56 Összefoglaló jelentés. Budapest, 1981. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 29.

57 Jelentés a Gundel étterem operatív helyzetéről. Budapest, 1980. október 28. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 25.

58 Összefoglaló jelentés. Budapest, 1981. június 8. ÁBTL 3.1.5. O-20004/3. 30.

zászlóshajói ekkor már azok a luxusszállodák voltak, amelyek a nyugati vendégeket csalogatták az országba. Ide összpontosították mindazt a pénzt és szakértelmet, ami a korban mozgósítható volt.

Még az ötvenes években megalkották a vendéglátó egységek hierarchiáját: osztályon felüli üzemek, első osztályba sorolhatók, másod-, harmad-, illetve negyedosztályúak.⁵⁹ A szállodáknál az osztályon felüli szállók fölé még egy kategóriát emeltek: a luxusszállókat.⁶⁰ Ezeket követték az A, B és a C osztályú szállodák. Schnitta Sámuel kézikönyvében a következőképpen összegezte a luxusszálló jellemzőit: „A luxus-szálló típusát világvizonylatban is a budapesti Gellért-szálló fejezi ki. Palotaszerű, oszlopos homlokzat, hatalmas szárnyépületekkel, erkélyes szobák, impozáns főbejárat, felette a járda szegélyéig érő esővédő üveg-tetővel, kocsi felhajtó, előtte autó parkírozóhely.” Külön figyelmet szentelt az apróbb kényelmi, dekorációs elemeknek: „A főbejárat előtt süllyesztett lábszőnyeg, a szállodába vezető bejárati lépcsőn megfelelő színű szőnyeg, gyakran a főbejárat mindkét oldalán örökzöld fák, mindez együtt adja a szállodának a luxusjellegét.”⁶¹ Az elegáns szállodákban a lakosztályokat jellemzően antik bútorokkal rendezték be, a szobák általában modern berendezést kaptak.

A hatvanas években a Gellért mellett a Royal számított Budapest, és egyúttal Magyarország legelőkelőbb szállodájának, elegáns éttermeiben a pincérek ezüsttálcákon kaszinótojáást, kaviárt hordtak körbe.⁶² A forradalom alatt az épület kiégett, a tető beomlott. Már 1957-ben bejelentették a szállodaipar vezetői a Royal felújítását; az elegáns szálloda átadásával az 1958-as brüsszeli világhiállítás valutával fizető vendégeit akarták Magyarországra vonzani. A munkálatok azonban meglehetősen lassan haladtak. A Royal átépítése végül 1961-re fejeződött be, az épület helyreállítása és átalakítása összesen száznegyvenmillió forintba került. Ahogy Kalmár-Marón György, a Royal egykori főportása meséli, vendégek már a nyitás előtt is érkeztek: „Augusztus 21-ére tették a nyitást, és 20-án este a pécsi KISZ-bizottságtól egy pár érkezett, hogy ők mára rendelték a szobát, természetesen senki nem igazolta vissza, de ők itt vannak!, és valami elképesztő arroganciával elintézték, hogy bekerüljenek a Royalba, ami csak másnap nyitott meg.”⁶³

A Royalnak volt első és másodosztályú étterme, a vendégek kiülhettek a pálmakertbe ötórás teára, volt boxos söröző, a Royal kávéháznak saját cukrászdája, és működött mellette a mozi, s esténként megnyitotta kapuit az éjszakai bár.⁶⁴ Hasonlóan elegáns hely volt a Béke Szálló. A hotel cukrászdájában a régi Zsolnay porcelán kávéfőző géppel főzték a feketét, és kis csipketerítés, kerek asztalok mellett kávézhattak a vendégek. A szállóban emellett szintén volt éjszakai bár, első osztályú étterem, söröző, borospince és vadászterem. Híres volt az elegáns kupolaterem, amelynek a teteje gombnyomásra nyílt ki, s tiszta nyári éjszakákon a hold és a csillagok fényében mulathattak a vendégek. Ahogy Meskál Tibor emlékszik, ahogy máshol, úgy a Békében „sem volt szokatlan az egyenruha, mert az egyenruha hordása abban az időben kötelező, sőt szinte divat volt”⁶⁵.

A kifejezetten a nyugati vendégeknek megépített első szálloda 1967-ben a Szilágyi Erzsébet fasori Budapest Szálló volt, majd a Budapest építészetébe üstökösként berobbantó és a város arculatát maradandóan átszabó Finta József tervei alapján megkezdődött a

59 Schnitta 1965: 16.

60 Schnitta 1965: 285–286.

61 Schnitta 1965: 285.

62 Augustin é. n.: 113–120.

63 Interjú Kalmár-Marón Györggyel. Budapest, 2009. március 11. (készítette: Majtényi György).

64 Interjú Meskál Tiborral. Budapest, 2009. november 27. (készítette: Majtényi György).

65 Interjú Meskál Tiborral. Budapest, 2009. november 20. (készítette: Majtényi György).

pesti Duna-parton a Duna-Intercontinental építése (1967–1969). Ezzel a szállodával lépett be az első nemzetközi szállodalánc, az Intercontinental a magyar piacra. Jellemző, hogy a környezetében a monumentalitást képviselő – és ezzel feltűnő – szálloda terveit az illetékesek engedélyezték. Budapest közepén, a Duna korzón az egész városképet uraló épületet emeltek így a nyugati világnak, holott a fővárosban – eltérően más kelet-közép-európai országoktól – nem volt olyan új épület, amely a szocialista rendszer uralmát jelképezhette volna.⁶⁶ Ezekben a szállodákban szimbolikus helyeket láthatunk. Az elit ugyanis nemcsak a háború előtti és utáni világ között teremtett átjárást, hanem saját érdekeitől vezéreltetve – a vendéglátóipar támogatása révén – kaput nyitott a nyugati világ felé is.

A budapesti Hilton megépítéséről a HungarHotels írt alá szerződést egy három évig tartó tárgyalássorozat végén, 1968. augusztus 19-én.⁶⁷ A városi legenda szerint Kádár János maga döntötte el, hogy a Hiltont a várnegyedben kell megépíteni, amikor az Intercontinental teraszáról nézte végig a tűzijátékot, és megragadta őt a budai panoráma, illetve a kivilágított Budai Vár látképe.⁶⁸ Mivel csak a kiszemelt telek régészeti feltárása öt évig tartott, volt ideje az építészsakmának arra, hogy a nyilvánosság előtt vitassa meg a Hilton terveit.⁶⁹ Megoszlottak a vélemények arról, hogy megfelelően illeszkedik-e majd a modern épület a műemléki környezetbe, és a viták a szálloda felépítése után sem ültek el.⁷⁰ A Hilton terveit és enteriőrjét övező vitáknak ideológiai felhangjuk is volt, hiszen ami végül megvalósult – a hagyományos és a modern, a historizmus és a nyugatiasnak ható giccs ötvözete –, tökéletesen ellentmondott mindannak, amit a szocialista építészetnek képviselnie kellett volna.⁷¹

Némi visszhangja volt annak is, hogy a valuta után áhítozó *munkáshatalom* luxust kedvelő képviselői teljes erőbedobással küzdöttek az előkelő nyugati szállodalánccokért és a nyugati turisták kegyeiért. Pütkösti Árpád például az *Új Tükör*ben jelent írásában járt utána annak, hogy egy munkásember bemehet-e a Hiltonba. A riport apropóját az adta, hogy Hungler Géza és Hermann György asztalosokat a hírek szerint nem engedték be a szállodába. A hivatalos magyarázat az volt, hogy a munkások – akik a berendezés néhány darabját készítették – még a megnyitó előtt akartak körülnézni a szállodában. A Hilton illetékes vezetője azonban biztosította arról a szerzőt: „Foglalkozásától függetlenül rendelhet bárki libamáját, békacombot, vagy ha kedve tartja, akár az elnöki lakosztályt is kibérelheti.”⁷² Az írásból kiderül, hogy Hungler Géza és Hermann György nem egyszerű asztalosok voltak, hanem egy olyan szövetkezetnél dolgoztak, amely reprezentatív bútorokat készített, korábban például a Parlamentben Losonczy Pál dolgozósobájának a faburkolatát cserélték ki. Meg is nézték akkor az elnök erkélyéről a Hiltont és a budai panorámát. Most azonban mégis elámulnak a sokat tapasztalt látogatók, látva a Trubadur bár vagy a Tower étterem árait.⁷³

66 Preisich 1998: 148–149.

67 Az üzemeltető később kicserélődött, mivel a HungarHotels nem volt elég hitelképes, így helyébe 1972-ben a gyógyturizmus ellátására alakult Danubius Hotels lépett.

68 A II. világháború alatt ugyanis kiégett az épületegyüttes.

69 A Középlelet-tervező Intézet (Közi) 1969-ben a Hilton építésére kiírt belső pályázatán Pintér Béla és munkatársai nyertek.

70 Bojár Iván András 1998.

71 Vadas József művészettörténész a megnyitó után az *Élet és Irodalomban* élcelődött a jó és rossz minőségű modern használati tárgyak és a historizáló biedermeier enteriőr disszonanciáján. Vadas 1977.

72 Pütkösti 1977: 6.

73 Pütkösti 1977: 8.

1976. december 31-én szilveszteri bállal nyitotta meg kapuit a budai Hilton. A kortársak szemében a szálló a szocializmus kori gazdagságot és jólétet szimbolizálta, az ország legelőkelőbb és egyben legdrágább vendéglátóhelyének számított. A Royal Szálló azzal válaszolt a Hilton kihívására, hogy 1976-ban megnyitott a vendégeket látványkonyhával csalogató új étterme, az Ízek utcája menüjébe felvette a hamburgert, a *popkultúra* jelképét.⁷⁴ A vidéki városokban – elsősorban a megyeszékhelyeken, illetve a turisztikailag kiemelt fontosságú Dunakanyarban és a Balaton partján – a hetvenes években épültek fel az első, nyugati turisták igényeit is kielégítő modern luxusszállodák, amelyekben éttermek és éjszakai zenés bárók szórakoztatták a javarészt német és osztrák közönséget.⁷⁵

A fejlesztések, a luxusberuházások mindinkább a valutával fizető nyugati turisták igényeit szolgálták. Lassan elválaszthatatlanná vált egymástól a pártvezetők és a nyugati turisták szokásai, életformája, hiszen az uralmi elit tagjai szintén a legjobbat akarták, és többnyire ugyanott fordultak meg, ugyanazokat a helyeket látogatták. A Fővárosi Tanács VB ülésén szóvá is tette az egyik tanácsstag, aki a családjával hétvégeken feljárt a Citadellába ebédelni, hogy neki is ki kell fizetnie a kétförintos belépőt, holott őt nem érdekli a panoráma.⁷⁶

Az egykori belügyminiszter, Pap János elbeszéléséből is tudható, hogy az elit egyre kevésbé zárkózott el a nyilvánosság elől, és nem érezte már vállalhatatlannak azt, ha a munkáshatalom képviselőjeként a luxusnak is hódol. 1987-ben ő így mesélt „hétköznapi” szokásairól: *„Nekem az volt a felfogásom és azóta is ez a felfogásom, hogy egy állami vezetőnek, főleg egy állami vezetőnek (!) úgy kell élnie, hogy abban semmi bűn nincs, ha beül egy pohár sörre valahová délután, vagy egy cukrázdában megiszik egy feketekávé. Vagy vasárnap azt mondja a feleségének, menjünk, ebédeljünk meg a Fortunában, oda szerettünk járni, színvonalas hely volt, vagy menjünk el a Szigetre, a Nagyszállóba, leszólt az ember, foglalt egy asztalt, beült a kocsiba, levitette magát, egy jó ebédet evett, ki tudta fizetni, jól érezte magát, mi éltünk ezzel a lehetőséggel, voltak, akiknek nem tetszett. És valahogy ez kezdett felerősödni. Én nem tudom, most hány ember van az ország vezetői között, aki egy héten egyszer beül a Duna Szállóba, a Fórumba vagy a Hiltonba és megiszik egy vacsorát a feleségével, de én speciel egyről sem tudok.”⁷⁷*

Elvtársak, művészek, sportolók, maszekok, turisták

A reprezentatív vendéglátás, amelynek ágensei, a vállalatvezető, a szakácsok vagy a pincérek a nyugati vendégek pénzére hajtottak (és a háttérben a „szocialista” állam, a hivatalos hatalom szintű igényt tartott a ropogós valutára), a régi hagyományok és a nyugatias minta szerint formálta a korifeusok igényeit, ízlését. Az ő magatartásuk közvetve kihatott a társadalom egészére. Az elit tagjai nem csupán elnézték azt a jelenséget, hogy újjáélednek a luxusfogyasztás régi szinterei, hanem politikájukkal támogatták, és magatartásukkal erősítették is a minőségi fogyasztás és a luxus térnyerését. Ennek csalhatatlan jele volt az, hogy az elegáns, budai és belvárosi éttermek (Búsuló Juhász, Citadella, Mátyás Pince, Kis-Royal, Apostolok vagy a Százéves étterem), éjszakai mulatók (EMKE,

74 Augustin é. n.: 136.

75 Például Balatonfüreden az Annabella és a Marina, Keszthelyen a Helikon Szálló, Egerben a Fehérszarvas vadászéterem, Sopronban a Várkapu presszó, Kőszegen az Írottató étterem – amit a helyiek csak „Kongónak” csúfoltak, mert általában kongott az ürességtől, a székesfehérvári Alba Regia szálló és bárja, vagy a szombathelyi Claudius Szálloda és bárja.

76 BFL. Fővárosi Tanács VB. XXIII.102a. 1963. augusztus 7.

77 Pap János-interjú (Kozák Márton 1987-ben készítette). OHA 106. sz. 139–140.

Casablanca, Hallo bár, a Béke Szálló Kupolaterme vagy a Budapesti Táncpalota), valamint a szállodai bárók (Szabadság, Hilton, Intercontinental) gomba módra szaporodtak. Az elegáns éttermek belső tereiben a modern iparművészek alkotásai keveredtek a múltat idéző historizáló és népies (csárdajellegű) motívumokkal, ami egy sajátosan eklektikus környezetet és hagyományt teremtett. A fogadásokon többnyire ezüst vagy alpakka étkészlettel és herendi porcelánnal terítették.

A megyei és városi pártbizottságok, tanácsi vezetők körében is kedvelt szokássá vált, hogy a hivatalos munkabédeket, megbeszéléseket elegáns éttermekben tartásuk meg. Születés- és névnapjaikat is sokszor itt ünnepelték meg, aminek költségeit a jó kapcsolatok ápolása vagy kiépítése érdekében általában az adott vendéglátóipari vállalat állta. A Budai Várban, kimondottan a Hilton vendégeit kiszolgáló Fortuna luxusétteremben is szerveztek informális összejöveteleket. Cservenka Ferencné⁷⁸ fővárosi párttitkár például előszeretettel fogyasztotta itt munkabédjeit, de nem csak hivatalos alkalmakkor jártak ide a káderek.⁷⁹ Az étterem egyik munkatársa így emlékezik: „Akkoriban a vállalat összes protokollrendezőnyét én bonyolítottam. Például egyszer a Cservenka elvtársnő jött a Fortunába, ő volt akkor a budapesti vagy a Pest megyei párttitkár a nyolcvanas években. [...] A Fortunában volt valami rendezvényük, valami munkabéd vagy születésnap, és akkor azt meg kellett rendezni, elő kellett készíteni. Majd utána a központból engem küldtek ki, hogy szedjem össze rá a cégektől a pénzt, mivel ezt nem az elvtársak fizették. [...] Akkor voltak különböző olyan cégek, amelyek a kerületben működtek, mivel minden a párttól függött, így biztosították a pozíciójukat a vállalatok vezetői. [...] Ha mondjuk tízen jöttek ebédelni vagy vacsorázni, akkor ott végig ettek-ittak mindent, ami egy horribilis összeg volt.”⁸⁰

Mindinkább szélesedett a fizetőképes hazai közönség: a magánpraxist folytató orvosok, az ügyvédek, az élsportolók⁸¹ és a művészvilág képviselői szintén hasonló helyeket látogattak. A művészek körében például kedvelt volt a zártkörű Fészek klub, a Kis-Olimpia presszó, az Anna presszó vagy a Budapest kávéház (korábban Moulin Rouge). Károvi Tamás így emlékszik vissza a Fészek klub világára: „A Fészek klub az olyan volt, hogy bár-mikor bement [az ember], mindig találkozhatott a vezető művészek valamelyikével. (...) sohasem felejttem el, egyszer, Bodrogi, Latinovits és Darvas egy asztalnál. Odamentem, parancsoljanak. Mindegyik elmondta, mikor aztán a Latinovitshoz értem, mondott vagy háromfélét, és akkor megkérdezte tőlem, hogy »megjegyezte?« Bodrogi erre: »neki az a szakmája.«” A hetvenes évektől a maszekok közül néhány a kor viszonyai között sikeres „üzletember” is megengedhette már magának, hogy a legelőkelőbb és a legdrágább helyeket is felkeresse. „A Dunában volt egy belvárosi, új közönség, azok főleg olyan emberek voltak, akiknek a környéken boltjuk volt. A szabók, meg akkor már létezett egy-két vállalkozó, meg emlékszem, létezett egy ember, aki nukleáris műszereket gyártott. [...] Ez a maszek világ érdekes emberekből állt, elég proccok voltak. Nem

78 A Pest megyei Pártbizottság első titkára, a Budapesti Pártbizottság titkára, a Központi Bizottság tagja volt 1957 és 1988 között.

79 Károvi Tamás-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 857. sz. 30.

80 Károvi Tamás-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 857. sz. 30.

81 Sok esetben kiemelkedő sportolók, elsősorban futballisták vagy szervezett pincére jutottak gebines üzletekhez, például ilyen volt a jelentős forgalmú hűvösvölgyi Hársfa vendéglő. Jellemzően ezek a kedvezményezettek nem rendelkeztek szaktudással, azonban szükség esetén folyamatosan jelentettek a belügynek. Egy másik nagy előnye volt, hogy az üzleteket a Belkereskedelmi Minisztérium vagy a felettes vendéglátóipari vállalat nem ellenőrizte, ami tulajdonképpen azt jelentette, hogy szabadon folytathatták a „népgazdaság megrövidítése”.

*mindegyik, de elég sokan*⁸² – meséli Szigeti Péter, aki szállodavezető volt a hetvenes években. A nyugati turiság ugyancsak „az osztályon felüli szállodák” éjszakai bárjaiban mulattak a legszívesebben.⁸³

A korban az állambiztonság külön apparátust mozgósított a külföldi vendégek, köztük a „nyugati gondolkodást és életnívót közvetítő”, „kémgyanús” emigránsok⁸⁴ ellenőrzésére.⁸⁵ A vendéglátóipar vezetői emiatt többször is konfliktusba kerültek a belügy képviselőivel. Sebes Sándor⁸⁶ egykori belkereskedelmi miniszterhelyettestől – visszaemlékezése szerint – 1958-ban két belügyi tiszt azt akarta kicsikarni, hogy „államérdekből kifolyólag”, megfigyelés céljából egy megbízható „valakinek” adjon ki presszós működési engedélyt.⁸⁷

A vendéglátóhelyeken még az üzletvezetőket is megfigyelték, különösen a „kiemelt” vendéglőkben és szállodákban, ahol sok külföldi megfordult. Az állambiztonság tisztjei nemcsak a vállalatok vezetőivel keresték a kapcsolatot, hanem sok helyen egy-egy kiválasztott alkalmazottat (pincér, mixer) szerveztek be. Ha az állambiztonság emberének konfliktusa támadt a felettesével, előfordult az is, hogy utóbbit helyezték át. Szigeti Péter, a Duna bár (a volt Bristol Szálló mulatója) és a Royal egykori üzlet- és szállodavezetője⁸⁸ a következőképpen emlékezik erre: „A Dunának a mixere volt, aki fölvilágosított. Ő elmondta, hogy ez, meg ez beépített, és aztán később elárulta, hogy ő is. Hogy hát vegyem tudomásul, hogy ő nem lehetne itt különben. Ő azért lehetett ott, mert ezt is kellett csinálnia, és a Duna bár mixerének lenni nagy szó volt, mert szerintem akkoriban a miniszterelnök nem kapott akkora fizetést, mint amennyit ő keresett. [...] A Royal Szállóban a főpincér volt igazán a főnök, nem én. Mert ő volt a belügyi tiszt. Nem mondta meg direkt, az úgy nem működött volna, illetve én nem tudtam, ez csak később derült ki, amikor végül is följelentett. És akkor leküldtek vidékre [Salgótarjánba], mert megint »túl jóban« voltam a vendégekkel. Nagyon jól ment a bár, sokan voltak, de az őt [a főpincért]

82 Interjú Szigeti Péter egykori belvárosi üzlet- és szállodavezetővel. Készítette: Havadi Gergő 2008–2009. OHA, 916. sz. 36.

83 Károvi Tamás-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 857.; Weszely Ernő-interjú (Havadi Gergő 2007–2008-ban készítette). OHA 874. és Szigeti Péter-interjú (Havadi Gergő 2008–2009-ben készítette). OHA 916.

84 A számos, emigráns magyarról készült jelentés közül egy: ÁBTL, „Vellai Attila” Mt-204. Jelentés, Bp. 1968. augusztus 7. 38–40.

85 Egy jelentés a Garzon házban működő étterem beépített felszolgálójától, aki egy volt kollégájáról jelent: „H. István – megfigyelt személynek – jelenleg cipészműhelye van a Baross téren, azelőtt pincér volt és együtt dolgoztunk a Lúdláb étteremben. 1963-ban vette feleségül »Ivette« keresztnevé, magyar származású nőt [– aki a francia konzulátuson dolgozik], azóta Budapesten élnek, gyakran utaznak Párizsba. [...] H. a házassággal jelentős vagyonhoz jutott, amelynek egy része most is Párizsban van. 1963 óta három különböző márkájú nyugati kocsi hozott be, amit eladott. Negyedik kocsija, amit jelenleg használ egy Peugeot 404 típusú kocsija van jelenleg. [...] Egy nőt ismerek, akivel állítólag megcsalta a feleségét, ugyanakkor néhány volt pincér kollégája szerint H. a fiúkat is szereti.” ÁBTL Mt-204 „Vellai Attila” fn. ügynök jelentése, 32., ill. 45. o.

86 Sebes Sándor (1902–), banktisztviselő. 1920-tól illegális kommunista, többször letartóztatták. A spanyol polgárháborúban a Nemzetközi Brigád tagja, majd Franciaországban részt vett az antifasiszta fegyveres ellenállásban. 1945-től az MKP, majd az MDP KV Gazdasági Osztályának vezetője, 1953–1970 között belkereskedelmi miniszterhelyettes. Forrás: www.rev.hu

87 Interjú Sebes Sándorral. Készítette: Kozák Márton, Bp. 1989. OHA, 155–156.

88 Többek között a hatvanas években a Gellérten, a Gundelban, a Duna Szállóban (volt Bristol), a Royal Szállóban és az Apostolok étteremben dolgozott. Angol, német, orosz, francia és lengyel nyelven is beszélt, ami nagy ritkaságnak számított a korszakban, ezért sem tudták nélkülözni vállalatai.

nem igazán érdekelte, mert ha kevesen voltak, ő akkor is jól keresett. Ez borraival, meg csalós, meg lopós szakma volt. De nekik meg volt engedve, hogy lopjanak. Tehát nem ellenőrizték őket.”⁸⁹

Úri frankák vagy szocialista mataharik?

Magyarországon a prostitúció egyik terepévé a hatvanas évektől a luxusszállók váltak. A létező szocializmus fennállásának hosszú évtizedei alatt ugyanis nem számolta fel a prostitúciót, sőt mindinkább megbarátkozott vele. Az ötvenes években minden prostituáltat közveszélyes munkakerülőnek minősítettek⁹⁰, az eredetileg engedéllyel rendelkező kéjnéket pedig otthonokban nevelték át. Bizonyos szakmákba előszeretettel küldték őket. A hetvenes évekre emlékezve egyik írónk jegyzi meg némi malíciával: „Ha korosabb nő ült a Pobjeda taxi volánjánál, biztosra lehetett venni, hogy a kuplerájok szétzavarásakor iratták be kresztanfolyamra.”⁹¹ 1955-től a büntetőjog is büntette a „kéjlegést”, ami esetenként közveszélyes munkakerülésnek, esetenként garázdaságnak minősült, s 1961-ben e büntetési kategóriákat beemelték a Büntetőtörvénykönyvbe is.

A Royal Szálló fekete panaszkönyvében olvasható az egyik New York-i vendég bejegyzése 1962-ből, panasza szerint a biztonságiak megakadályozták őt abban, hogy vendéget vigyen föl a szobájába. A vendég, hogy őt idézzük, „történetesen egy hölgy volt”.⁹² Károvi Tamás meséli a Fészek klub, azaz a művészvilág prostituáltjairól: „oda bejártak az elit kurvák is, például az Annamari. Akkor volt egy nagy botrány. Gondolja el, abban az időben, amikor hat-nyolc évet kellett várni egy Trabatra, akkor Annamari egy piros sport Opellal járt a Balatonon is. [...] Ez olyan 1968–1970 körül lehetett. Nagyon szép nő volt, egy értelmes, gusztusos, szép, nem az a rossz kurva. Gondolja el, hogy bejött a bárba Siófokon, egy hófehér csipkeruhában, és csak egy ilyen kis bugyi volt alatta, és ez egy olyan csipke volt, ami teljesen átlátszó volt. Hát szó szerint elájult ott mindenki, mert ez egy olyan gyönyörű nő volt. Így megjelenni, az reveláció volt.”⁹³

A Royal éjszakai bárját a hatvanas években Somogyi László vezette, ő ellenőrizte, hogy a prostituáltak betartják-e az éjszakai élet íratlan szabályait: „Elbeszélgettem ezekkel a hölgyekkel. Az alapvető követelmény az volt, hogyha nincs vendég, akkor legalább egy kávét, üdítőt fogyasszanak el, ha vendégük volt, akkor ők is, meg a vendég is fogyasszon. Kirívóan hangosnak lenni, átkiabálni másik asztalhoz, balhét csinálni nem lehetett, ha valaki vétett ez ellen, azt egy hétre kitiltottam. Talán két hölgy volt, akit végleg el kellett tiltanom, a portárs ki volt oktatva, hogy kit lehet beengedni, és kit nem. Utcaról az, akit nem ismertünk, csak úgy nem jöhetett be. Még egy alapszabály volt, hogyha elment a hölgy egy vendéggel, akkor aznap már nem jöhetett vissza.”⁹⁴ A Hilton szolgáltatási igazgatója – 1977-ben – újságírói kérdésre árult el egy apró titkot a szálló üzletpolitikájáról: „Szigorúan vigyázunk a hotel színvonalára, a külföldiekre vadászó

89 Interjú Szigeti Péter egykori belvárosi üzlet- és szállodavezetővel. Készítette: Havadi Gergő 2008–2009. OHA, 916. sz. 36.

90 Egy 1926-os BM-rendelet (160.100/1926. BM sz. rendelet) értelmében nyilvántartásba kellett venni a „kéjnéket”, s az állami hatóságok elvileg csak azok ellen léphettek fel, akik nem szerepeltek a nyilvántartásban. E rendelet ugyan egészen 1955-ig érvényben maradt (1955. évi 17. sz. tvr.), ám a háború után a hivatalos nyilvántartások megszűntek, és az állam üldözni kezdte a prostitúciót.

91 Zelei 2003: 61.

92 „I was going to take an old friend of mine who happened to be a lady, into my room to visit with me and discuss private matters. In the elevator I was rudely stopped by the porter and humiliated in front of several people.” A Royal Szálló panaszkönyve.

93 Károvi Tamás-interjú (Havadi Gergő 2006-ban készítette). OHA 857. sz. 35–36.

94 Interjú Somogyi Lászlóval. Budapest, 2009. március 18.

lánykákat eltanácsoljuk, de két-három viselkedni tudó konzumlány megjelenése fölött szemet hunyunk."⁹⁵

A hatvanas évektől a magyar állambiztonság szocialista mataharik segítségével monitorozta volna a külföldi szállóvendégeket, és rajtuk keresztül a nyugati világot. A hírszerzésnél már 1967-ben felvetődött az a gondolat, hogy egy poloskákkal és rejtett kamerákkal felszerelt szállót létesítenek. Végül „*egy szolid, kisebb méretű, családiás hangulatú, olaszos jellegű bár*” mellett döntöttek, így alapították meg a Sole Miót.⁹⁶ Itt prostituáltak is alkalmaztak.⁹⁷ A Varsói Szerződés országain belül Magyarország katonai, stratégiai feladatai részben olaszországi célpontokra irányultak, ezen belül is a Vatikánnal kapcsolatos hírszerzés volt fontos, emiatt az itthoni olasz kapcsolatok felkutatására, illetve megfigyelésre a belügy nagy figyelmet fordított.⁹⁸ Ennek egyik, az 1960-as évektől a hétköznapi életben megjelenő „katalizátora” a divatossá váló olasz életérzés, az olaszos kulturális minták (zene, divat, nyaralás) terjedése segítette az ügynökök munkáját, illetve összekapcsolta az állambiztonsági érdekeket a *népgazdaságiakkal*. A lányok körében népszerű olasz idOLOKRA építve megnyitottak az úgynevezett „digózó” helyek, amelyek közül a legismertebb a Bella Itália, a Napoletana és a már említett Sole Mio volt.

A Sole Mio bár és bordély-panzió a Gellért-hegyen épült, „konspirációs céllal”. A nagyrészt hálózati emberekből verbuvált személyzet⁹⁹ és az állambiztonság tisztjei között bohózatba illő bonyodalmak alakultak ki, ami a korabeli jelentések szerint lehetetlenné tette a tényleges „operatív munkát”. Az egymás tudta nélkül beszervezett alkalmazottak a vendégek helyett folyamatosan egymás „munkáját” ellenőrizték, és emiatt szinte állandóak voltak a bárban a konfliktusok. A „Balikó Mária” fedőnevű ügynök, aki hivatalosan mixernőként dolgozott, 1967-ben még Esztergomban kapott operatív feladatot, ott papok elcsábításával próbálkozott – sikertelenül. Ő a bárban *intim viszonyba* került a „Vellai Attila” fedőnevű ügynökkel. „Vellai” féltékenysége miatt, a jelentések szerint, nem tudta zavartalanul ellátni belügyi feladatát, a „mixernő” – valójában prostituált – állandó jelleggel panaszkodott is rá. A jelentések szerint nemegyszer „dekonspirálódtak”, s ezzel lehetetlenné tették az operatív megfigyelést. A tisztok – hivatalos szóhasználatlaltal – az alkalmazottak „még kifejeletlen kommunista öntudatát” okolták a hibákért¹⁰⁰, és úgy tűnik, hogy a személyzet tagjai „politikailag” valóban képzetlenek voltak. A bárban megforduló és oda vissza-visszatérő vendégek viszont a jelek szerint elégedettek voltak a szolgáltatásokkal.

95 Pünkösti 1977. 8.

96 Az „Ámor háza” alapításáról hozott belügyi határozat ezt a következőképpen fogalmazta meg. „A Vatikán és általában Olaszország irányában folytatandó hírszerző tevékenység hatékonyságának növelése és eredményesebbé tétele érdekében szükségessé vált hazai bázison olaszos jellegű bár és ugyanazon házban IBUSZ-vendégszobák operatív céljainkra történő létesítése és felhasználása, mely megfelelő ügynöki és technikai feltételek megteremtése esetén alkalmas a bennünket érdeklő célszemélyek ellenőrzésére, tanulmányozására, kompromittálására, valamint találkozik és egyéb ellenséges tevékenység felfedezésére.” ÁBTL 3.2.5. O-8-143/1. „Ámor háza” Határozat. Budapest, 1968. május 24. 7.

97 Tabajdi – Ungváry 2008: 346–360.

98 ÁBTL, „Vellai Attila” Mt-204. 52.

99 Egy másik titkosszolgálati alkalmazott, „Mészáros/Telekes Éva” fedőnevű ügynök már korábban a Bella Itáliában is hasonló feladatokat látott el, ahol hivatalosan szintén mixernőként dolgozott.

100 Az operatív munkára alkalmatlan személyek beszerzése folyamatos problémát jelentett a megfigyelési gyakorlatban. „Vellai Attila” fedőnevű felszolgáló-ügynök többször felfedte kilétét, és munkájában feltűnően bizalmaskodó hangnemet ütött meg a vendégekkel, amiért előtte személyes dolgokról nem beszéltek, és a követségi vendégek egyre inkább elmaradoztak. ÁBTL Mt 204/I. és Bt 1017/II. 43-47.

1989-ben a hírszerzés KOH-I-NOOR fedőnevű ügynöke nyitott volna „masszázsszalont” Solymáron külföldi kökével és közreműködéssel. A nyugatnémet üzlettársak szállították volna le a tizenöt thaiföldi lányt is. A jövedelmének tünő vállalkozásba – a belügyi jelentés tanúsága szerint – magyar kormánytag, bankvezér, tanácsi vezető és vállalatigazgató is beszállt, ám az üzlet végül meghiúsult.¹⁰¹

Partizánból kurtizán

A prostituáltak szocializmus kori világáról természetesen csak hézagos információink vannak. Többnyire azt tudjuk, amit a belügyi jelentések megörökítettek. Kevés az igazi életkép, a valóban élményszerű leírás. Az irodalomban azonban jó néhány kurtizántörténettel találkozhatunk, és ismert egy emblematikus történet a korból is. D. Kardos Éva *Vörös alkony* című önéletírásában beszélt el sorsát, amely a Nógrádi Sándor partizáncsoportból a hetvenes-nyolcvanas évek szállodai prostituáltjai közé vezetete. Rákosi Mátyás unokahúga a háború alatt a partizáncsoportban ismerte meg Dékán Istvánt, későbbi férjét. Először Ukrajnában volt partizánrádiós, ápolta a sebesülteket, majd a Nógrádi Sándor-féle csoporttal Szlovákián keresztül tört be Magyarországra.¹⁰² A háború után Kardos Éva – a magas rangú rokonsága okán is – bizalmi és bizalmas feladatokat kapott; volt Péter Gábor titkársági munkatársa, a rádióhallgatás vezetője. Férje államvédelmi tiszt lett, 1950-től a kémelhárítás vezetője. Dékán István sorsa jellemző a korra: elbocsátották, majd visszahívták, s azonnal vezérőrnaggyá és belügyminiszter-helyettesé léptették elő. A forradalom előestéjén, 1956. október 22-én váltották le ismét. Az államvédelmi tiszt később iskolaigazgató lett, és nem utolsósorban szenvedélyes vadász, több vadásztémájú könyv szerzője. 1975-ben halt meg Moszkvában, az 56. születésnapján. (A háború befejezésének harmincadik évfordulóját ünnepelni utazott Moszkvába, ahol holtan találtak rá szállodai szobájában.) A visszaemlékezés, amelynek legtöbb életrajzi ténye – kivéve a prostituált lét eseményeit – ellenőrizhető, nem mentes a számmisztikától. A káderek életét megrendítő ötvenhatos (év)szám újra és újra felbukkan a történetben.

Az asszony, aki keserűségében egyedül maradt, a bárók világa felé fordult. Az első lépésre utóbb memoárjában így emlékezett: „Az egyedüllét, a magány kilökött az utcára. Ötvenhat éves [kiemelés tőlünk – a szerzők] voltam, és megint ott tartottam – mint már annyiszor –, hogy nem tudtam, mit kezdjek magammal.”¹⁰³ Átsétált így a lakásával szembeni szálloda bárjába, már éppen távozott volna, amikor „egy magas, szemüveges, intelligens arcú, félkarú férfi jött felfelé a lépcsőn. Rám pillantott és minden teketória nélkül megszólított: – Jöjjön el velem. Százötven márkát kap, elég lesz?”¹⁰⁴ Százötven márká (nyolcezer forint) egyhavi fizetésének felelt meg akkor. A félkarú férfi átkísérte innen egy másik szállodába, ahol a portán adott kétezer forintot, hogy elnézzék neki a törvényteleniséget, hogy tudniillik prostituáltat visz fel a szobába. Kifelé menet, a szálloda előtt a londoner elkért még az asszonytól is kétszáz forintot, ennyi volt a hallgatás ára.¹⁰⁵ D. Kardos Éva lassanként megismerte az éjszakai

101 Tabajdi – Ungváry 2008: 428–435. Szignalizáció, luxusbordély, fegyverkereskedelem és az elhárítás. Eset a Kádár-rendszer átmentő elitjének mindennapjaiból.

102 D. Kardos Éva és Dékán István egy közös, *Utak és ösvények* című kötetben írta meg a partizáncsoport, valamint találkozásuk történetét: Dékán – D. Kardos 1975. Dékán István partizáncsoportjának története: Tóth Ferenc 2002.

103 D. Kardos 2004: 260.

104 D. Kardos 2004: 261.

105 D. Kardos 2004: 262–263.

élet szabályait. Új barátai azt tanácsolták neki, hogy tanuljon meg németül és angolul is: „Ebben a szakmában ugyanis nem volt túl szerencsés, hogy csak oroszul beszéltem.”¹⁰⁶ Törzshelye a Royal bárja lett, de megfordult az Átriumban, a Gellértben és a Béke Szállóban is.¹⁰⁷ A rendőrök állítólag ismerték belügyi múltját, és emiatt sem bántották, mivel magasabb kapcsolatokra és célokra gyanakodtak, jöllehet ekkor már csak magának dolgozott.

Irodalom

- Asturias, Miguel Angel – Neruda, Pablo é. n. [1968]: *Megkóstoltuk Magyarországot*. Corvina, Budapest
- Augustin, Andreas é.n.: *Grand Hotel Royal Budapest*. (Saly Noémi közreműködésével. Ford.: Nemes Tamás.) *The Most Famous Hotels in the World*, h.n.
- Berecz János [2003]: *Vállalom*. Budapest-Print, Budapest
- Csapó Katalin [1996]: *A százéves irodalmi kávéház, a „Newyork”*. Budapesti Negyed. 2–3. sz. 177–198.
- D. Kardos Éva [2004]: *Vörös alkony*. Papirusz Book, Budapest
- Dr. Zoltán János [1996]: *Legenda és valóság*. Dénes Natúr Műhely, Budapest
- Erki Edit 1996: *Pest-Budától Budapestig. Képek egy város életéből*. Officina, Budapest
- Gundel Imre – Harmath Judit [1979]: *A vendéglátás emlékei*. Közgazdasági és Jogi, Budapest
- Habermas, Jürgen [1993]: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Századvég-Gondolat, Budapest
- Gronow, Jukka [2003]: *Caviar with Champagne: Common Luxury and the Ideals. of the Good Life in Stalin's Russia*. Oxford, Berg
- Havadi Gergő [2006]: *Az új „népi szórakozóhely”*. A „hosszú” ötvenes évek Budapestjének életvilága a szocialista vendéglátásban. FONS. Forráskutatás és Történeti Segédtudományok. 3. sz. 315–354.
- Hegedüs András [1985]: *Élet egy eszme árnyékában*. Zsille Zoltán interjúja. Bécs
- Kállai 1984: Kállai Gyula: *Két világ határán*. Magvető, Budapest
- Kövér György [1998]: *Losonczy Géza, 1917–1957*. 1956-os Intézet, Budapest
- Preisich Gábor [1998]: *Budapest városépítésének története*. Műszaki Könyvkiadó, Bp.
- Püskösti Árpád [1977]: *A munkásosztály a Hiltonba megy*. Új Tükör, XIV. évf. 41. sz. 1977. október 9. 6–8.
- Püskösti Árpád [1996]: *Rákosi a csúcson, 1948–1953*. Európa, Budapest
- Ruffy Péter [1965]: *Húsz év története*. In: *A New Yorktól a Hungáriáig*. Szerk.: Konrádyné Gálos Magda. Minerva, Budapest
- Saly Noémi [2005]: *Törzskávéházból zenés kávéházba. Séta a budapesti körutakon*. Osiris, Budapest
- Schnitta Sámuel [1965]: *Felhasználói ismeretek*. Közgazdasági és Jogi, második, változatlan kiadás. (Első kiadás: 1962), Budapest
- Sennett Richard [1998]: *A közéleti ember bukása*. Helikon, Budapest

106 D. Kardos 2004: 279.

107 D. Kardos 2004: 281., 298., 290., 293.

- Sennett Richard [1998]: *A közéleti ember bukása*. Helikon, Budapest
- Simmel Georg [1973]: *A divat*. In: uő.: *Válogatott társadaloméleti tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 473–507.
- Sombart Werner 1998: *A luxus kibontakozása*. Ford. Bognár Bulcsú. Symposium. (1998. március-április) 30–45.
- Szentgyörgyi N. József [2005]: *Megkóstolták Magyarországot. Az irodalom visszavág.* 3–4. sz. 76–82.
- Szigeti Péter [2002]: *A szexualitás nyilvánossága a századforduló Budapestjén*. Médiakutató. 2002/1. sz. tavasz.
- Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián [2008]: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990*. 1956-os Intézet – Corvina, Budapest
- Tarde, Gabriel [1903]: *The Laws of Imitation*. Henry Holt., New York
- Tischler János [2004]: *Az Onódy-ügy, 1964*. In: „*Hatvanas évek*” Magyarországon. Tanulmányok. Szerk.: Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 239–271.
- Turi Gábor [1983]: *Azt mondom jazz*. Budapest, Zeneműkiadó
- Vadas Ferenc [1996]: *Belsőépítészet és térhasználat a New Yorkban*. Budapesti Negyed. 2–3. sz. 199–214.
- Zelei Miklós [2003]: *Tamás bácsi?* Korunk, 5. sz. (május) 59–62.